

Мая Иванова
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu
mayiva@amu.edu.pl

Data przesłania tekstu do redakcji: 08.01.2018
Data przyjęcia tekstu do druku: 08.02.2018

Нов библиографски принос (Нели Ганчева. *Климент Охридски*)

Библиография. 1980–2015. Кирило-Методиевски научен център – БАН, София, 2016, 171 с.

ABSTRACT: Ivanova Maya, *Now bibliografski prinos. (Neli Gančeva. Kliment Ohridski). (A New Bibliographic Contribution. [Neli Gančeva. St. Clement of Ohrid]).* “Poznańskie Studia Slawistyczne” 14. Poznań 2018. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, pp. 337–343. ISSN 2084-3011.

This is a review of the most recent bibliography on St. Clement of Ohrid, which was prepared by Neli Gancheva, a philologist and bibliographer at the Cyrillo-Methodian Research Centre of the Bulgarian Academy of Science. This study, dedicated to the 1100 anniversary of St. Clement's dormition, is a continuation of the previous Cyrillo-Methodian bibliographies (1934; 1942; 1980; 1983; 2003; 2010) and bibliographies on St. Clement (1966; 1980). It reflects 1302 publications of the last 35 years in the Bulgarian and foreign scholarship as well as popular papers and artistic works (both fine arts and music are included here as well); folklore texts about St. Clement and the scholarly research on the folklore material. In summary, the bibliographic work by Neli Gancheva comes on time, brings contributions and is extremely useful.

KEYWORDS: bibliography; St. Clement of Ohrid; written sources; scholarly papers; popular articles.

През 2016 г. международната славистика чества една значима годишнина – 1100 години от успението на св. Климент Охридски (916–2016). Макар и около биографията му все още да има редица неизяснени въпроси, св. Климент е най-разпознаваемият приемник на светите братя Кирил и Методий – техен ученик, следовник, продължител, изключително плодовит автор, чието културно и книжовно дело от 1840 г. насам се разгръща постепенно за науката. Проповедник, химнописец, агиограф, във всяка област, до която се докосва той е не само основополага жанровете, но и създава оригинални литературни

образци. 1100-годишнината от смъртта на св. Климент Охридски бе включена в календара на юбилеите на ЮНЕСКО и бе чествана в много културни институции и университети в Европа. Международната научна конференция „Св. Климент Охридски в културата на Европа“, проведена в София, бе кулминацията на тези интелектуални тържества. Именно тогава бе представена за първи път Климентовата библиография за периода 1980–2015 г. Тя е съставена от д-р Нели Ганчева, филолог и библиограф в Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките.¹

Преди да се спра на принципите, които Н. Ганчева е следвала при съставянето на библиографията за св. Климент Охридски, бих искала да обрна поглед към темата в историческа перспектива.

Личността и творчеството на св. Климент Охридски се превръщат в самостоятелен научен обект на изследване сравнително късно, след като в славистиката вече е поставен т.нар. „кирило-методиевски въпрос“². Както пишат в предговора към първата библиография Михаил Попруженко и Стоян Романски:

Кирилometодиевският въпрос в своята същност представя сбор от въпроси, които се отнасят не само до личното дело на двамата братя, славянски просветители, но и до културния живот на целокупното славянство изобщо. Език, писмо, книжина и книжовни паметници, просветен и религиозен живот, национален подем и съзнание за единство на всички славянски народи, без оглед на религиозна принадлежност и на специалните условия на политически и културен живот, сетне – влияние върху околните народи и разни други неща, които в едно или друго отношение стоят в свързка с тях, това са все проблеми, които повече или по-малко съставят дял от големия Кирилometодиевски въпрос, който тъкмо поради това стои в средата на науката за славянството. (Ильинский, 1934, III).

Около него започват да се структурират и издават първите кирило-методиевски библиографии, които много скоро стават насъщни

¹ На Климентовата годишнина е посветена и още една библиография – „Прилог кон кирилometодиевската библиография в Македонија“ (Макаријоска, 2016, 123–263), която обхваща кирило-методиевските публикации в Македонија в широк времеви отрязък и широк диапазон (включени са не само научните изследвания за св. Климент), построена е не тематично, а по автори на азбучен принцип, и сама по себе си може да бъде обект на отделно представяне.

² За правописната норма на термина *кирило-методиевски* (по-нататък и на кирилometодиевистика) – слято или полуслято; с малка или с главна буква вж. Иванова, 2017, 7–15. Тук при цитиране се предава начинът на изписване според източника.

и необходими пособия, улесняващи всяка научна и образователна филологическа работа върху делото на светите братя Кирил и Методий и техните последователи. От времето на първия „опит“ за кирило-методиевска библиография (Ильинский, 1934) темата за св. Климент Охридски неизменно присъства във всички следващи библиографии като съставна част, която с годините придобива все по-голяма самостоятелност. Григорий Илински позиционира изследванията върху св. Климент в раздела „Кирилло-Мефодьевская культура на славянском юге. I. Болгария“, параграф 219 „Климент“, посочва 38 труда и рецензиите за тях (Ильинский, 1934, 184–187). Същата схема е запазена и в Библиографията на Михаил Попруженко и Стоян Романски (1942, 169); в Кирило-Методиевските библиографии на Инеса Можалева (1980); Иван Дуйчев, Ангелина Кирмагова, Анна Паунова (1983); Веселка Желязкова, Недялка Зафирова (2003; 2010). Изключително ценна е и дисертацията на Нели Ганчева, посветена на методологията на рубрикирането при основните видове показалци на кирило-методиевската библиография (Ганчева, 2012).

С 1050-годишнината от Успението на св. Климент Охридски през 1966 г. се слага началото на оформяне на библиографии, свързани конкретно със св. Климент Охридски, каквито са библиографиите, съставени от Климентина Иванова (1966); Лиляна Грашева (1966, 439–446); Валерия Стоева, Здравка Орешкова, Кремена Петкова, Лиляна Неделева (1980).

Последната по време библиография за св. Климент, посветена на 1100-годишнината от Климентовото успение, е тяхно продължение, както заявява в началото авторката ѝ Нели Ганчева: „...стремежът е да се обхванат възможно по-пълно българската и чуждестранната научна литература, както и достъпната част от популярните публикации и художествените произведения, посветени на Климент Охридски за периода 1980–2015 г.“ (с. 7).

Класификацията на материала на „научен“ и „популярно-художествен“ е характерна за всички посочени библиографии. Например Г. Илински поставя този въпрос и е категоричен, че произведенията, които имат научно значение са именно най-ценните и достойни за една библиография. В същото време той заявява, че в неговия труд определението „научен“ има разтегливо значение и либерален характер

(Ильинский, 1934, IX–X). Всички публикации, ориентирани към „масовия читател“, които са „много пъстри“ и в които „има всичко освен чиста наука“ категорично биват поместени в самостоятелни раздели (Ильинский, 1934, X). Факт е, че този тип публикации от вестници, списания и друг тип медии са най-многочислени. С времето се появяват художествени произведения в различни родове и жанрове, а и като цяло в различните изкуства. Добросъвестността на библиографа при тяхното отразяване трябва да бъде високо оценена.

Най-новата Климентова библиография, е систематична и материалът е организиран в седем раздела. Това отбелязва в увода съставителката Н. Ганчева, като добавя, че „във всеки от разделите описанията са подредени хронологично-азбучно, като на първо място са посочени книгите, а след това статиите от сборници и периодични издания, а навсякъде популярните материали са представени отделно“ (с. 7). „Популярни публикации“ е рубрика, която се повтаря почти във всеки раздел, но това е много добро решение, тъй като е съобразено с тяхната тематичност. Н. Ганчева подчертава и следния принцип: „Всяка публикация е описана само веднъж, независимо дали тя може да бъде отнесена към няколко теми“ (с. 7). Единствено изданията на средновековните извори за св. Климент и изданията на неговите произведения са описани отделно от изследванията върху тях, което налага цитирането им многократно. Библиографията е разпределена, както следва: I. Писмени извори за живота и делото на Климент Охридски (включва издания; научни изследвания; популярни публикации); II. Биография (включва научни изследвания и популярни публикации); III. Книжовна дейност на Климент Охридски (включва издания на произведения на Климент Охридски; научни изследвания и популярни публикации); IV. Прослава на делото на Климент Охридски (включва Храмове и манастири, свързани с дейността на Климент Охридски и посветени на него. Училища с името „Св. Климент Охридски“; Мощи и гроб; Календарни бележки за Климент Охридски; Канонизация и развитие на култа; Характер и значение на делото на Климент Охридски. Богослужебна прослава, юбилейни чествания и научни форуми, посветени на Климент Охридски; Популярни материали в прослава на Климент Охридски); V. Образът на Климент Охридски в изкуството (Във фолклора; В художествената литература, есеистиката и публицистиката;

В изобразителното изкуство; В музиката); VI. Св. Климент Охридски в групата на Седмочислениците (включва Издания на извори; Научни изследвания; Популярни публикации); VII. Седмочислениците в изобразителното изкуство.

Последните три раздела (V, VI и VII) разширяват познанието за св. Климент. Модел за такова рубрикиране намираме в Кирило-Методиевата енциклопедия: „Кирил и Методий в изобразителното изкуство” (Кирило-Методиевска енциклопедия, 1995, 265–278); „Кирил и Методий в музиката” (Кирило-Методиевска енциклопедия, 1995, 278–283); „Климент Охридски в изобразителното изкуство” (Кирило-Методиевска енциклопедия, 1995, 339–345). Без съмнение възприемането на този модел е приносно за климентознанието. Все пак трябва да се каже, че в предходните климентовски (а обобщаващо и в кирило-методиевските) библиографии не винаги е отделено място на присъствието на светителските образи в другите изкуства. Както вече отбелязах, Г. Илински разграничава параметрите *научно-популярно*, но не разграничава *научно-художествено*. По същия начин е постъпила и Л. Грашева (Грашева, 1966). Попруженко и Романски и по-късно В. Стоева, Здр. Орешкова, Кр. Петкова и Л. Неделева отделят внимание на прославата в поезията и музиката (Попруженко, Романски, 1942, 125–129; 129). Ив. Дуйчев и колектив обособяват самостоятелно два големи раздела: IX, в който е включен Климент Охридски, и в който не са пропуснати художествената литература и изкуствата, разработили неговия образ, и XI. Кирило-Методиевото дело в литературата и изкуството (художествена литература, поезия, разкази, пиеси, в театъра и телевизията, в изобразителното изкуство и музиката). Кл. Иванова също обособява самостоятелен раздел единствено за художествени текстове. Новото при Н. Ганчева е, че в раздел V на подготвената от нея Библиография са включени освен изобразителните изкуства и музиката, също и фолклорните текстове за св. Климент и научните изследвания върху фолклорния материал. Трябва да се подчертае обаче, че не винаги отсъствието на библиографски данни в предходните библиографии се дължи на липси или недоглеждане, тъй като в различните периоди, които се отразяват, и отношението на изкуствата към образите на св. Климент (респ. на светите братя Кирил и Методий) е неравномерно. Все пак тази посока

остава винаги отворена, тъй като не са редки случаите, в които определени художествени произведения са били създавани, но са останали непопулярни, или когато отделни публикации не са в синхрон с официалната научна представа. Научният жанр библиография обаче е безпристрастен – той просто регистрира фактите, макар че наличието на раздели и рубрики все пак говори за определена, а понякога и субективна, оценъчност.

„Климент Охридски. Библиография. 1980–2015” съдържа три приложения: 1. „Индекс на авторите, съставителите, редакторите и преводачите, които са споменати в библиографските описания”; 2. „Списък на източниците, които са поделени, както следва – Библиографии” (156–157); „Издания на произведения, монографии, енциклопедии, сборници, каталози, антологии” (158–168); „Поредици и периодични издания”, към тях са и „Електронните каталози” (168–171).

Представената тук най-нова библиография, посветена на св. Климент Охридски, отразява българската и чуждестранната научна литература, както и голяма част от популярните публикации и художествените произведения от последните 35 години. В нея са посочени 1302 публикации, което само доказва твърдението на големия български учен Иван Дуйчев, че „Едно голямо историческо събитие се мери в своята значимост не само по непосредствения отглас в неговата съвременност, но не по-малко и по своите близки и далечни сетнини” (Дуйчев, 1983, 3). Делото на св. Климент Охридски наистина е такова голямо историческо събитие, че обновяването на библиографията за него по десетилетия е абсолютно необходимо и в този смисъл библиографският труд на Нели Ганчева е навременен, приносен и изключително полезен. В края на своя предговор тя подчертава, че „Подготвената библиография е част от дългогодишния проект на Кирило-Методиевския научен център за събиране и издаване на библиография на съвременната световна научна и научнопопулярна литература по кирилометодиевистика, в изпълнението на който са взели участие голяма част от сътрудниците на Центъра” (с. 8), което всъщност е една от централните задачи на Кирило-Методиевския научен център при БАН. Факт е обаче, че реализирането на настоящия труд е плод на индивидуална научна библиографска добросъвестност и дисциплиниран професионализъм.

Литература

- Ганчева, Н. (2012). *Проблеми на съставянето и публикуването на кирило-методиевската библиография*. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“, София: Кирило-Методиевски научен център при БАН (машинопис).
- Грашева, Л. (1966). *Литература върху Климент Охридски (1945–юни 1966)*. В: *Климент Охридски. 916–1966. Сборник от статии по случай 1050 г. от смъртта му*. София: Българска академия на науките и Софийски университет „Климент Охридски“, с. 439–446.
- Дуйчев, И., Кирмагова, А., Паунова, А. (1983). *Кирило-методиевска библиография. 1940–1980*. София: Софийски университет „Климент Охридски“–Университетска библиотека.
- Дуйчев, Ив. (1983). *За библиографския обзор на кирилometодиевската литература*. В: *Кирилometодиевска библиография. 1940–1980*. София: Софийски университет „Климент Охридски“–Университетска библиотека, с. 3–12.
- Желязкова, В., Зафирова, Н. (2003). *Българска кирило-методиевска библиография. 1846–1934 г.* В: *Кирило-Методиевска библиография. 1516–1934*. София: Кирило-Методиевски научен център при Българската академия на науките.
- Желязкова, В., Зафирова, Н. (2010). *Българска кирило-методиевска библиография. 1935–1944 г.* В: *Кирило-Методиевска библиография. 1934–1944*. София: Кирило-Методиевски научен център при Българската академия на науките.
- Иванова, Кл. (1966). *Климент Охридски. Библиография 1978–1944*. София: Българска академия на науките.
- Иванова, М. (2017). *Българска кирило-методиевска терминология*. „Zeszyty Szyglo-Metodiańskie“, бр. 6, с. 7–15. <http://www.umcs.pl/pl/zcm.htm>. 8.01.2018.
- Ильинский, Г.А. (1934). *Опыт систематической Кирилло-Методиевской библиографии*. Рад. с дополнениями М.Г. Попруженка и Ст.М. Романского. София: Българска академия на науките.
- Кирило-Методиевска енциклопедия* (1995). Т. 2: (И–О). София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Макаријоска, Л. (2016). *Прилог кон кирилometодиевската библиографија в Македонија (по повод 1100-годишнината од упокојувањето на св. Климент Охридски)*. „Кирилometодиевистика“, бр. 10, с. 123–263.
- Можаева, И.Е. (1980). *Библиография по кирилло-методиевской проблематике 1945–1974 гг.* Москва: Наука.
- Попруженко, М., Романски, Ст. (1942). *Кирило-Методиевска библиография за 1934–1940 г.* София: Българска академия на науките.
- Стоева, В., Орешкова, Здр., Петкова, К., Неделева, Л. (1980). *Климент Охридски. Библиография 1945–1980*. София: Софийски университет „Климент Охридски“.